

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АНТИКОНКУРЕНТНИХ УЗГОДЖЕНИХ ДІЙ НА СОЦІАЛЬНО ВАЖЛИВИХ ТОВАРНИХ РИНКАХ

У статті проведено порівняльний аналіз світового досвіду застосування державних регуляторних інструментів, котрі дозволяють виявити антиконкурентні узгоджені дії та своєчасно усунути їх негативні наслідки. Доводиться думка, що в Україні майже не використовуються можливості правоохоронних органів при розслідуванні правопорушень у сфері конкуренції, в тому числі й антиконкурентної узгодженої діяльності. Визначено концептуальні засади поліпшення конкурентної політики з цього питання в Україні.

In this paper, a comparative analysis of international experience with government regulatory instruments that can detect anti-competitive concerted actions in a timely manner and eliminate their negative effects. Substantiates the view that the Ukraine are not used for law enforcement capabilities to investigate violations in the sphere of competition, including anti-competitive concerted action. Defined a conceptual framework to improve competition policy on this issue in Ukraine.

Ключові слова: антиконкурентні узгоджені дії, конкуренція, картельна згода, конкурентне законодавство, монополізація, товарні ринки.

ВСТУП

Після економічного спаду внаслідок впливу світової фінансової кризи в національному господарстві України за останні два роки спостерігаються незначні позитивні зрушення. Зокрема, уряд очікує в 2011 році на зростання ВВП на 4,7% у порівнянні зі збільшенням на 4,2% в 2010 році й уповільнення інфляції до 8,9% з 9,1%, що свідчить про поживавлення економіки. Але для стабільного та поступального руху в напрямі якісних структурних змін необхідні суттєві стимули ділової активності, до яких слід віднести і наявність прозорої відкритої конкуренції.

Учасники ринку з метою отримання більших прибутків можуть вести спільну координовану діяльність. Така діяльність іменується узгодженими діями, які реально чи потенційно негативно впливають на ринкову конкуренцію. Вони є антиконкурентними і, як правило, заборонені. Прогрес може бути досягнутий лише за умови ефективної боротьби з такими практиками, як антиконкурентні узгоджені дії, або, як їх називають у всьому світі, змови чи картелі [1].

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Антиконкурентні узгоджені дії вважаються найбільш небезпечним видом порушення конкурентного законодавства, який найважче виявити та довести. Адже ефективність розслідування антиконкурентних узгоджених дій значною мірою залежить від належного встановлення (доведення) всіх ознак правопорушення в діях (бездіяльності) суб'єктів

господарювання. Збір доказів при розслідуванні таких правопорушень суттєво ускладнюється, як правило, прихованим характером узгодженої поведінки та розмаїттям способів узгодження дій у конкуренції, які використовуються суб'єктами господарювання. Крім того, значною проблемою є встановлення саме тих обставин, що мають значення для правильного кваліфікування порушення та об'єктивного його оцінювання. Це стосується визначення тих факторів ринку, які зумовлюють негативні наслідки узгоджених дій, обґрунтування економічної виправданості їх таких дій з погляду їх сприяння ефективності товарно-грошового обігу та задоволення інтересів споживачів, розвитку технологій тощо.

Наявність вищевказаних проблем зумовила вибір напрямку дослідження, метою якого є проведення порівняльного аналізу світового досвіду застосування державних регуляторних інструментів, котрі дозволяють виявити антиконкурентні узгоджені дії та своєчасно усунути їх негативні наслідки, а також визначення концептуальних засад поліпшення конкурентної політики з цього питання в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми державного регулювання конкуренції розглядають у своїх дослідженнях А.Бутиркін, С. Валітов, О.Чернелєвська та багато інших науковців і фахівців. Правові та економічні аспекти протидії картельним змовам розглядалися у наукових працях таких українських та зарубіжних дослідників: І. Артем'єва, О. Бакалінської, М. Бара-

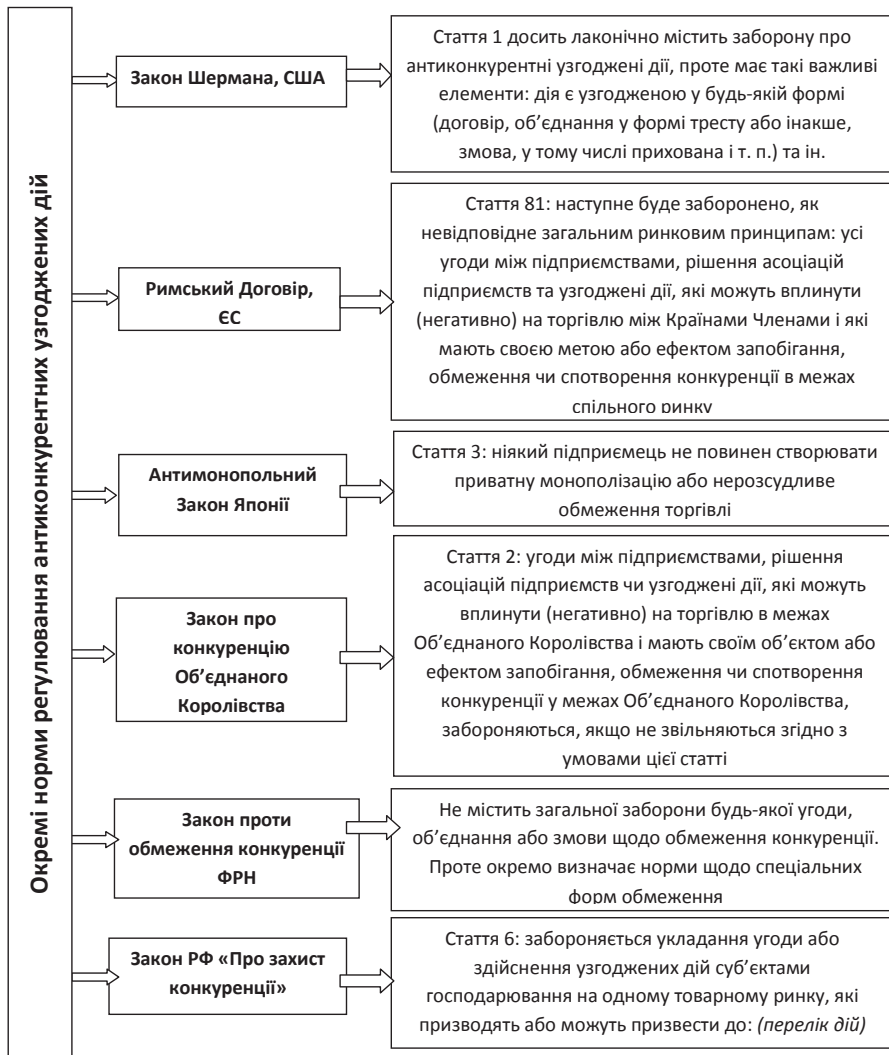

Рис. 1. Світовий досвід регулювання антиконкурентних узгоджених дій

ша, А. Гарагонича, О. Каштанова, О. Костусєва, О. Мельниченка, К. Ткаченко та інших. Разом з тим, проблема регулювання такого виду порушень конкурентного законодавства в Україні, на наш погляд, ще досить тривалий час залишатиметься актуальною та невирішеною.

РЕЗУЛЬТАТИ

У загальному розумінні узгоджені дії — укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання. Це домовленості підприємців про певну ринкову поведінку, які можуть вилитися у встановленні однакових цін, територіальному чи товарному розподілі ринку. Узгодженими діями є також створення суб'єкта господарювання, об'єднання, метою чи наслідком чого є координація конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили зазначений суб'єкт господарювання, об'єднання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання, або вступ до такого об'єднання. Узгоджені дії можуть знищувати конкуренцію, тому без дозволу Антимонопольного комітету вони заборонені.

За останні роки українське антимонопольне законодавство зазнало певних змін. Безумовно, принципи конкурентного права, які функціонують у Європі, мали і мають прямий вплив на розвиток законодавства про захист економічної конкуренції в Україні. Однак, незважаючи на те, що Антимонопольним комітетом України проголошена концепція наближення українського конкурентного законодавства до європейських зразків, конкретних кроків у цьому напрямі зроблено недостатньо. Ускладнюється цей процес і тим, що існує велика кількість відмінностей між українським і європейським підходами до вирішення важливих питань у сфері

конкуренції, у тому числі і щодо регулювання антиконкурентних узгоджених дій.

Стаття 101 Угоди про функціонування Європейського Союзу встановлює заборону на всі види угод та узгоджених дій між суб'єктами господарювання, їхніми об'єднаннями, які спрямовані на запобігання, обмеження чи усунення конкуренції. Схожа норма визначена і статтею 6 Закону України "Про захист економічної конкуренції". Зокрема, нею передбачається, що антиконкурентні узгоджені дії — це дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції [2]. Очевидна схожість двох дефініцій відзеркалює бажання українського законодавця наблизитися до європейських стандартів. Заборонна норма цієї статті поширюється на вчинення як вертикальних, так і горизонтальних узгоджених дій.

На думку Н.І. Ячеїстової, к.ю.н, помічника Міністра Російської Федерації з антимонопольної політики і підтримки підприємництва ці два види узгоджених дій є найбільш поширеними в усьому світі й означають:

— горизонтальні обмежуючі угоди (картелі) — це змова суб'єктів господарювання, які діють на одному ринку, з метою отримання значних прибутків шляхом недопущення, усунення чи обмеження конкуренції на ринку;

— вертикальні обмежуючі угоди — це змова суб'єктів господарювання, які діють на різних стадіях процесу виробництва і реалізації товарів та мають на меті аналогічні цілі, що і картельні змови [3].

Світовий досвід свідчить, що більшість країн намагаються контролювати й регулювати порушення конкурентного законодавства шляхом узгоджених дій (рис.1). Так, у статті 1 Закону Шермана США визначено, що будь-яка угода, об'єднання у формі тресту або інакші дії, що мають на меті змову для обмеження торгівлі або комерції між декількома штатами чи іноземними націями оголошуються поза законом. Вказана стаття досить лаконічно містить заборону про антиконкурентні узгоджені дії, проте має такі важливі елементи: 1) дія є узгодженою у будь-якій формі (договір, об'єднання у формі тресту або інакше, змова, у тому числі прихована); 2) узгоджена дія обмежує торгівлю.

Список дій, які підпадають під заборону цієї статті, змінювався протягом усього існування Закону Шермана і формувався на основі Загального права (судового прецеденту). Правозастосовна практика США на сьогоднішній день класифікує антиконкурентні узгоджені дії на горизонтальні й вертикальні, а також на нелегальні й ті, які розглядаються на основі правила розумного підходу.

Статтею 81 Римського Договору (ЄС) передбачено більш детальну заборону на антиконкурентні узгоджені дії, ніж Законом Шермана в США. Зокрема, в ній зазначається, що наступне буде заборонено, як невідповідне загальним ринковим принципам: усі угоди між підприємствами, рішення асоціацій підприємств та узгоджені дії, які можуть вплинути (негативно) на торгівлю між Країнами-членами і які мають своєю метою або ефектом запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції в межах спільного ринку. Стаття містить список з п'яти основних видів таких угод в якості індикативних. Головні критерії:

— дії узгоджені між сторонами (знову-таки в будь-якій можливій формі);
 — дії мають своєю метою або ефектом запобігання, обмеження чи спотворення конкуренції.

Антимонопольним Законом Японії, окрім приватної монополізації, також забороняється нерозсудливе обмеження торгівлі. У статті 3 прописано: ніякий підприємець не повинен створювати приватну монополізацію або не-

розсудливе обмеження торгівлі. Термін "нерозсудливе обмеження торгівлі" означає таку підприємницьку діяльність, яку будь-який підприємець здійснює у відповідності з договором, угодою або будь-якими іншими узгодженими діями, незалежно від їх назв, з іншими підприємцями, спільно обмежуючи або проводячи ділові дії таким способом, щоб встановлювати, підтримувати чи збільшувати ціни, обмежувати виробництво, технологію, виробу, засоби обслуговування клієнтів (споживачів) чи постачальників, завдаючи істотне обмеження конкуренції у будь-якій окремій галузі торгівлі, що суперечить суспільним інтересам [3]. В основному вказана стаття змодельована на основі практики правозастосування статті 1 Закону Шермана (США).

Норми Німецького Закону проти обмеження конкуренції, що регулюють сферу узгоджених дій, мабуть, найбільш докладні з усіх інших національних законодавств. На відміну від Закону Шермана, законодавство ФРН не містить загальної заборони будь-якої угоди, об'єднання, або змови щодо обмеження конкуренції. Проте воно окремо визначає норми щодо спеціальних форм обмеження. Закон проти обмеження конкуренції ФРН був адаптований з метою відповідності нормам Європейського Союзу.

Стаття Закону про конкуренцію Об'єднаного Королівства, яка забороняє антиконкурентні узгоджені дії, змодельована за аналогією до статті 81 Римського Договору. Також, як і законодавство Німеччини, Закон про конкуренцію Великобританії має дуже складну і досить детально описану схему винятків із заборони антиконкурентних угод/узгоджених дій.

Аналітика конкурентного законодавства Російської Федерації свідчить, що у новій редакції російського закону "Про захист конкуренції" здійснено спробу перейняти схему регулювання антиконкурентних угод, аналогічну правозастосовній практиці ЄС (зокрема, статті 82 Римського Договору та практики присудження винятків з боку уряду й уповноваженого органу). Перша частина наводить список з 9 діянь, які виразно підпадають під заборону [4].

Як показали дослідження, найбільш загальною рисою серед вивчених економік є призначення законів для регулювання поведінки приватного сектора. Зокрема, фіксування цін і практика їх підтримки є незаконними практично всюди. Проте механізми адміністративного втілення в життя цих законів широко варіюють від країни до країни. Всі законодавства реалізують антимонопольні закони за допомогою адміністративних агентств з правом проведення розслідувань, інтерпретації законів та визначення компенсаційних заходів по відношенню до порушень.

Наприклад, Комісія ЄС разом із уповноваженими національними органами країн-членів ЄС виявляють і розслідують випадки вчинення угод та узгоджених дій, що обмежують конкуренцію на території ЄС. Національні уповноважені органи мають право проводити розслідування в межах своєї держави самостійно або спільно із Комісією ЄС. Комісія ЄС має право розслідувати правопорушення у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які можуть негативно вплинути на конкуренцію декількох країн-учасниць ЄС. Також Комісія має широкі повноваження з виявлення картелів, зокрема може проводити непланові та негласні перевірки підозрюваних компаній [5].

Щоб впевнитися на практиці у широких повноваженнях комісії ЄС, достатньо навести приклад справи німецької енергетичної компанії E.ON Energie AG. У травні 2006 року особи, що перевіряли компанію, запідозрили її участь у секретній змові з іншими учасниками ринку. Було прийнято рішення опломбувати кабінет у будівлі компанії. Наступного дня посадовці виявили, що пломба пошкоджена, тобто виглядала зміщеною. Представники E.ON заперечували будь-які звинувачення, мотивуючи пошкодження пломби випадковістю, яка сталася під час прибирання в офісі. Комісія ЄС відхилила всі заперечення компанії і наклала на E.ON штраф у розмірі 1% від її річного обороту, який на той час сягав 38 млн \$. Штраф було накладено відповідно до статті 23 Регламенту Ради Європи 1/2003, тлумачення якої дає можливість не доводити те, що двері офісу відкривалися чи звідти зникли які-небудь документи. Сам факт пошкодження пломби став причиною для притягнення до відповідальності.

На відміну від більшості країн, в Україні майже не використовуються можливості правоохоронних органів при розслідуванні правопорушень у сфері конкуренції, в тому числі й антиконкурентної узгодженої діяльності. Відповідні

приписи законодавства не деталізовані, не містять конкретних механізмів реалізації. В цьому контексті АМКУ слід поглиблювати співпрацю з органами внутрішніх справ, заручатися їхньою підтримкою при розслідуванні справ. Наприклад, у Російській Федерації взаємодія Федеральної антимонопольної служби (ФАС) з Федеральною Прокуратурою РФ проголошена статтею 6 Закону РФ "Про розшукову діяльність". ФАС за сприяння правоохоронців досліджує офіційні документи суб'єктів господарювання, в тому числі контракти компаній, e-mail кореспонденцію їх працівників та інші джерела інформації. В Україні така практика не застосовується, а от у ЄС вона вже відома здавна. Так, картельну згоду між вісьмома шведськими постачальниками автомобілів "Вольво" і "Рено" розкрили після дослідження e-mail переписки між ними. Листування містило пропозицію додати до рекомендованої ціни на кожен з автомобілів по 3 тис. шведських крон. Штраф розміром 1,9 млн \$ був накладений на всіх учасників змови.

Практика конкурентної політики в Україні свідчить, що з початку дії Закону України "Про захист економічної конкуренції" органами Антимонопольного комітету України щороку виявляється та припиняється більше 4 тисяч порушень законодавства у сфері економічної конкуренції, розглядається близько 800 заяв про надання дозволу на економічну концентрацію та узгоджені дії суб'єктів господарювання. На територіальні відділення припадає близько 90% розслідувань у справах про порушення конкурентного законодавства. З огляду на те, що АМКУ не є правоохоронним органом, у нього відсутній весь комплекс заходів, які можна застосовувати при розслідуванні справ. Законом України "Про Антимонопольний комітет України" за посадовими особами АМКУ, його територіальних відділень закріплені права проводити перевірки суб'єктів господарювання та безперешкодно входити до підприємств під час їх проведення; проводити огляд транспортних засобів, вилучати або накладати арешт на предмети, документи. Проте на практиці силами фахівців АМКУ вказані дії вчинити неможливо без допомоги та відповідного втручання силових структур. Крім того, перелічені повноваження можна ефективно застосовувати тільки тоді, коли існує елемент раптової. А вже обвинувачення у вчиненні антиконкурентних узгоджених дій інколи може ґрунтуватися лише на документах, протоколах зустрічей представників учасників ринку. Такі документи дуже легко знищити, тому негласність перевірки, швидкість реакції посадових осіб органів АМКУ на інформацію про узгоджену поведінку сприяє виявленню та усуненню таких дій. Саме тому потрібно запобігати поширенню інформації про проведення перевірок підозрюваних суб'єктів господарювання, щоб виявити всіх учасників узгоджених дій [6].

На сьогоднішній день в Україні має місце негативний вплив узгоджених дій монопольних утворень на зростання цін в окремих ринкових сегментах. Найбільше турбують ціни на продукти харчування, які ростуть великими темпами. Наприклад, недавнє необґрунтоване подорожчання гречки, цукру, олії. У деяких випадках, коли питання стосується великих компаній, Антимонопольний комітет втручається у такі ситуації. Зокрема, здійснюючи постійний моніторинг цін на продукти харчування та проаналізувавши ситуацію, що склалася на ринку соняшникової олії, було рекомендовано ДП "Сантрейд" і ТОВ "Карнелтрейд" утриматися від необґрунтованого підвищення цін на даний продукт найпоширеніших торговельних марок. Що ж стосується тих товарних ринків, на яких діють значна кількість підприємств, тобто вкрай важко визначити монополістів, то АМКУ обмежується застереженнями оптових постачальників і виробників від необґрунтованого підвищення цін.

Проблема існує на ринках соціально значимих продуктів харчування, оскільки більшість виробників і навіть оптових постачальників знаходяться за межами відповідних регіонів, територіальним відділенням АМКУ встановити ознаки монопольних змов або зловживання монопольним становищем щодо ціноутворення доволі складно. Крім того, відсутні необхідні методики, які дозволили б чітко встановити межі ринку для окремих підприємств, а також довести наявність антиконкурентних дій, котрі кваліфікуються як узгоджені.

Огляд звітності обласних територіальних відділень показав, що на сьогоднішній день частіше виявляються випадки узгоджених дій під час проведення тендерів. Так, По-

Львівське обласне територіальне відділення Комітету оштрафувало "Будінвест СМ" і ТОВ "СВФ "Коло" загалом на 34 тис. грн. за антиконкурентні узгоджені дії, що призвели до спотворення результатів торгів. Як встановило відділення, товариства узгодили тендерні пропозиції під час проведення Управлінням капітального будівництва Полтавського міськвиконкому торгів щодо реконструкції приміщення амбулаторії сімейної медицини. Чернігівське обласне територіальне відділення Комітету оштрафувало ТОВ "ФАРМЕДІС" та ФОП Бурдукала О.Б. загалом на 15 тис. грн. за антиконкурентні узгоджені дії, що призвели до спотворення результатів торгів. Працівниками територіального відділення було встановлено, що суб'єкти господарювання узгодили тендерні пропозиції під час проведення Чернігівською обласною лікарнею торгів із закупівлі фармацевтичних препаратів. Вказані відповідачі в обох випадках визнали порушення та зобов'язалися сплатити штраф до державного бюджету [7].

Варто зазначити, що АМКУ в 2003 році було прийнято розпорядження про затвердження Положення про Комісію з питань оцінки позитивних і негативних наслідків узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання. Метою утворення Комісії є підготовка висновків щодо наслідків надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання та прийняття вмотивованого рішення про надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання чи відмову в його наданні [8] (рис. 2).

Метою та завданнями Комісії не передбачені вплив чи регулювання антиконкурентних узгоджених дій на товарних ринках, які можуть призвести до необґрунтованого зростання цін. Разом з тим, лібералізація торгівлі не може стимулювати конкурентну поведінку і функціонування на економічних ринках, які сконцентровані на національному та міжнародному рівнях; не забезпечує вона належним чином і конкурентну поведінку, як це робить антимонопольна політика. Безсумнівно, кращим є розгляд антимонопольної політики і лібералізації торгівлі як взаємодоповнюючих засобів та інструментів досягнення економічної ефективності. Проте, державним регуляторним органам необхідно враховувати й соціальний аспект формування ефективної конкурентної політики, що передбачає швидке реагування та втручання при узгодженому необґрунтованому підвищенні цін на соціально важливих товарних ринках.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день поза увагою українського законодавця залишаються деякі серйозні складові діяльності учасників ринку. Прикладом недостатнього правового регулювання є проблема антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання в питаннях необґрунтованого завищення цін на соціально важливих товарних ринках. Для того, щоб її усунути, потрібно звернутися до законодавчих актів ЄС, запозичити позитивні елементи регулювання конкуренції та імплементувати їх у законодавство України у формі нормативних актів. Додатково необхідно створити діючий механізм реалізації таких норм, оскільки матеріальні норми без їх процесуальної реалізації позбавлені змісту. Світовий досвід підтверджує реальну можливість такого впровадження. Не дивлячись на те, що економічна теорія розвивається в усьому світі, політична, культурна та економічна історія США

ЗАВДАННЯ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ОЦІНКИ ПОЗИТИВНИХ І НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ УЗГОДЖЕНИХ ДІЙ

1. Здійснення: прогнозу наслідків узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання; детального обґрунтування прогнозу наслідків узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання; аналізу кількісних та якісних показників, що характеризують наслідки узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання; оцінки ризиків та перешкод для досягнення очікуваного позитивного ефекту.

2. Розроблення: можливих шляхів та засобів запобігання негативним наслідкам узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання; у разі потреби вимог та зобов'язань до учасників узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання.

3. Надання висновків про: позитивний ефект для суспільних інтересів від здійснення узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання; переваги позитивного ефекту для суспільних інтересів від здійснення узгоджених дій...; обґрунтованість зобов'язань учасників узгоджених дій, концентрації щодо забезпечення конкретних кількісних показників, що характеризують позитивний ефект від здійснення узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання...; достатність або недостатність доведення учасниками узгоджених дій того, що позитивний ефект для суспільних інтересів від здійснення узгоджених дій переважає негативні наслідки обмеження конкуренції цими узгодженими діями або цією концентрацією суб'єктів господарювання; наявність або відсутність необхідності обмежень конкуренції, зумовлених концентрацією, або обмежень, які застосовують учасники узгоджених дій для досягнення мети концентрації чи реалізації цих узгоджених дій; відсутність загрози системі ринкової економіки у зв'язку з обмеженням конкуренції від узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання; застосування у разі необхідності конкретних вимог та зобов'язань до учасників узгоджених дій, концентрації, у тому числі стосовно вчинення ними узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання, з термінами їх виконання для включення зазначених вимог та зобов'язань до проекту рішення Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію.

4. Прийняття вмотивованого рішення щодо надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання чи відмови в його наданні.

Рис. 2. Основні завдання, покладені на Комісію з питань оцінки позитивних і негативних наслідків узгоджених дій

створила унікальну антитрестову юриспруденцію, яка вважається найрозвинутішою та може бути адаптована до вітчизняної практики конкурентної політики.

Література:

1. За матеріалами "Кореспондент" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [net http://news.finance.ua/2011/08/04](http://news.finance.ua/2011/08/04)
2. Закон України "Про захист економічної конкуренції" від 30.03.2001р. № 292/5483 // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. — 2001. — № 6. — С. 27—41.
3. Ячеїстова Н. Пресечення антиконкурентних дій: міжнародний досвід правового регулювання / Н. Ячеїстова // Російська Юстиція. 2000. — № 6, июнь.
4. Сравнительный анализ антимонопольного законодательства зарубежных стран и Республики Узбекистан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://econolaw-research.wordpress.com/2010/09/07>.
5. Роуз В., Роут П. Конкурентне право Європейського Союзу. — 6-те видання. — Оксфорд, 2008.
6. Жупанин А. Сравнение подходов к антиконкурентным согласованным действиям в украинском законодательстве и в законодательных актах ЕС / А. Жупанин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/publications/pub-397/>
7. Антиконкурентні узгоджені дії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://navcentr.vdz.org.ua/news/3/>
8. Положення про Комісію з питань оцінки позитивних і негативних наслідків узгоджених дій, концентрації суб'єктів господарювання. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 травня 2003 р. за № 366/7687 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yur-info.org.ua>.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2012 р.